

ДУАЛНО ОБРАЗОВАЊЕ: МОГУЋНОСТИ, ПРЕТПОСТАВКЕ И ИЗАЗОВИ ОСТВАРИВАЊА²

Апстракт Дуално образовање као модел осмивавања средњеј стручној образовања смајра се успешним начином припремања младих за свеј рада и за запошљавање. У насшојању да унајреде организацију и начин функционисања средњеј стручној образовања многе државе су се ослониле на искуства земаља које имају развијен дуални модел стручној образовања и обуке. Посебну пажњу је привукао немачки дуални систем, који је мноима послужио као узор за реформисање средњеј стручној образовања. Имајући у виду да се иуђа решења не могу койирати, иј директно преносити у средину чији је друштвено-економски и образовни контекст различит, у раду се разматрају могућности и претпоставке успешне примене дуалној образовања у друој средини. Указује се, иакође, на одређене изазове у осмивавању дуалној образовања, који се истовремено могу разумети и као ограничавајуће околности за његово увођење и примену. У закључним разматрањима се истиче да је приликом реформисања средњеј стручној образовања ишребно прво саједати сјање и ишребе у сопственом систему, а тек након тога пажљиво разишрити који елементи дуалној модела могу бити корисни за даши образовни систем и на који начин се они могу прилагодити да би се ишрисали у ишјеђи контекст.

Кључне речи: немачки дуални систем, претпоставке и изазови осмивавања дуалној образовања, ирансфер дуалној модела.

Увод

У фокусу образовних политика многих земаља у свету у протеклом периоду нашло се питање унапређивања организације и начина функционисања средњег стручног образовања. Заједничка брига великог броја земаља јесте, с једне стране, проблем обезбеђивања квалитетно оспособљене радне снаге, посебно приликом преласка из света образовања у свет рада, а, с друге стране, проблем смањивања

¹ Е-маил: vspaseno@f.bg.ac.rs

² Рад је реализован у оквиру пројекта *Модели процењивања и стипендије унапређивања квалитета образовања у Србији* (бр. 179060) Института за педагогију и андрагогију Филозофског факултета Универзитета у Београду који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

стоје незапослености. У суочавању с тим изазовима многи су се ослонили на искуства земаља за које се сматра да имају квалитетан и одржив систем стручног образовања, захваљујући пре свега постојању дуалног модела образовања.

Дуално образовање, као облик остваривања средњег стручног образовања, сматра се погодним и пожељним решењем за припремање младих за свет рада и за запошљавање. Међународне организације и тела, као што су ОЕЦД, Светска банка, УНЕСКО и Европска комисија виде дуално образовање као успешан и ка будућности окренут модел стручног образовања, а земље које имају дугу традицију дуалног образовања посматрају се као примери добре праксе чија искуства могу искористити они које желе да унапреде сопствени систем средњег стручног образовања (Hummelsheim & Vaur, 2014). Рецимо, у анализи ОЕЦД-а се наводи да је дуални, тј. *apprenticeship* модел образовања и обуке, који као важну компоненту укључује учење засновано на раду, добар начин за развијање потребних вештина и за запошљавање (OECD, 2015), а у извештају Европске комисије се наводи да овај модел има предности у поређењу с искључиво школским моделом стицања средњег стручног образовања, повећава могућности запошљавања након школовања и успешније успева да одговори на потребе привреде у погледу очекиваних компетенција (European Commission, 2012). Тако је дуално образовање постало важно питање глобалне образовне политике, односно, како то означавају неки компаративисти, постало је део „путујуће“ образовне политике (Ozga & Jones, 2006).

Међу образовним системима који имају развијен модел дуалног образовања посебну пажњу привлачи немачки дуални систем који је послужило као инспирација, али и као узор за реформисање стручног образовања и обуке у многим државама. Какви се ефекти остварују применом дуалног образовања заснованог на туђем искуству, зависиће од бројних фактора. У овом раду ћемо, након указивања на основне одлике дуалног образовања, настојати да сагледамо које су то могућности и претпоставке трансфера овог модела у другачији контекст, као и који изазови прате увођење дуалног образовања.

Основне одлике дуалног образовања

Кад је реч о дуалном облику средњег стручног образовања, дуалност се пре свега односи на чињеницу да се образовање и обука одвијају на два места ☒ у школи и код послодавца. Комбиновање учења у школи и на радном месту подразумева да се теоријска знања стичу у школи, а практична обука на радном месту, тј. у реалном радном окружењу. Удео теоријског образовања које се стиче у школи је далеко мањи у односу на практичну обуку која се одвија у предузећу. Међутим, иако се то може сматрати кључном одликом дуалног образовања, њега одређују и неки други елементи. Поред системски организованог смењивања периода учења у образовној институцији и на радном месту, дуално образовање одликује и следеће: (а) припада формалном образовању којим се стиче друштвено призната диплома/квалификација; (б) заснива се на уговору који се потписује између ученика/практиканта и предузећа; (ц) ученик/практикант добија новчану надокнаду за рад; (д) надлежност у

конципирању и реализацији програма образовања и обуке имају школе, послодавци и социјални партнери (Bliem et al., 2014, према: Tomić i sar., 2015).

Термин дуално образовање (на немачком језику *Duale Ausbildung*) карактеристичан је за земље немачког говорног подручја и користи се за означавање претходно описаног модела стручног образовања (с тим да је у Аустрији у употреби и термин *Lehre*). Одговарајући термин на енглеском језику је *apprenticeship*. Европски центар за развој стручног образовања (Cedefop) појам *apprenticeship* објашњава као модел образовања у коме се систематски, у дужем временском периоду смењују учење на радном месту и у школи, односно центру за обуку, где је ученик везан уговором са послодавцем и добија финансијску надокнаду за свој рад и где је послодавац одговоран за обезбеђивање обуке у одређеној струци (Cedefop, 2014a). Дуално образовање карактеристично за немачки систем образовања наводи се као пример поменутог типа образовања и обуке. Слично одређење даје и Завод за статистику Европске уније (Eurostat), с тим што се у њиховом објашњењу овог појма као алтернатива захтеву за постојањем уговора између ученика и предузећа јавља споразум између школе и послодавца и што се прецизира трајање уговора/споразума (најмање шест месеци, највише шест година) (European Commission, 2012).

Треба нагласити да се појму *apprenticeship* не придаје увек исто значење, што је и разумљиво ако се има у виду разноврсност модалитета остваривања средњег стручног образовања у различитим земљама. Повезивање теоријског образовања и практичне обуке, као и комбиновање учења у школи и на радном месту, може бити различито регулисано, може се остваривати на различите начине и у различитом обиму. Рецимо, стицање практичне обуке у предузећу може чинити саставни део програма обуке и у оквиру школског модела стручног образовања, те се у ширем смислу може подвести под *apprenticeship*, али између овог модалитета и онога што се назива типичним дуалним моделом постоје битне разлике (табела 1).

Табела 1. Разлике у практичној обуци између дуалног система и школског модела стручног образовања

Дуални модел	Школски модел
Обука у предузећу > 60%	Обука у школи > 70%
Предузећа нуде места Ученици активно траже место	Образовни центар и ученици траже предузећа
Уговор између предузећа и ученика/практиканта Ученик/практикант = запослени радник	Споразум о обуци између школе и предузећа Ученик/практикант = ученик
Већи део трошкова носе предузећа	Претежно јавни извор финансирања
Ученик/практикант добија плату	Ученик/практикант може (али не мора) да добија одређену надокнаду
Предузећа одређују садржај обуке	Школе одређују садржај обуке

Извор: European Commission, 2012: 120.

Типичним дуалним системима сматрају се немачки, аустријски и швајцарски. Специфичности ових система управо се могу посматрати и као њихове јаке стране.

Навешћемо као пример неке од одлика немачког дуалног система: (а) дуално образовање, као вид стручног образовања, цењено је и има добар статус у друштву; (б) послодавци и други социјални партнери имају значајну улогу у конципирању и остваривању дуалног образовања; (в) постојањем јасно дефинисаних правила и одговорности на националном, регионалном, локалном и на нивоу предузећа обезбеђује се да краткорочне потребе послодавца не нарушавају шире образовне и економске циљеве; (г) постоји добро балансиран и стабилан систем финансирања, који комбинује јавна и приватна средства; (д) истраживања у области стручног образовања и обуке, за која су између осталог задужени Савезни институт за стручно образовање (BIBB) и национална мрежа истраживачких центара, спроводе се континуирано како би се допринело унапређивању у овој области (Hoesckel & Schwartz, 2010).

Иако *apprenticeship* модел постоји у многим земљама, он је у различитој мери заступљен (European Commission, 2012). На пример, у Естонији, Грчкој, Летонији, Шведској или Великој Британији мали број ученика стиче средње образовање на овај начин, док у Немачкој, Данској и Аустрији обухвата велики проценат средњошколске популације.

Могућности и претпоставке трансфера дуалног образовања у другачији контекст

Релевантни економски, привредни и образовни индикатори показују да земље са типичним дуалним моделом стручног образовања имају релативно ниску и стабилну стопу незапослености младих, успешну транзицију из школе у свет рада и образовни сектор који је усклађен са потребама привреде (Cedefop, 2014b; European Commission, 2012). Истовремено, то су друштва која имају јаку привреду и економски су стабилна. Овакво стање је подстакло многе државе да се приликом настојања да реформишу средње стручно образовање ослоне на искуства земаља са развијеним дуалним системом и да сопствену реформу спроведу у складу са принципима карактеристичним за овај модел. С друге стране, земље попут Немачке, Аустрије и Швајцарске интензивно промовишу свој систем дуалног образовања и пружају подршку и помоћ (стручну, консултантску, финансијску) свима који то желе. Рецимо, Немачка се тако већ дужи низ година јавља као важан партнер у реформисању стручног образовања и обуке у различитим државама, не само европским (нпр. Грчка, Италија, Летонија, Словачка, Шпанија), већ и азијским (нпр. Индија, Кина, Вијетнам, Тајланд) или латиноамеричким (нпр. Бразил) (BMBF, 2015; Euler, 2013; Hummelsheim & Vaur, 2014; Lewis, 2007; Mayer, 2001). Бројне иницијативе и пројекти, које подржава немачка влада, реализовани су у протеклом периоду у оквиру билатералне сарадње Немачке са другим земљама у циљу увођења дуалног система или неких његових елемената у подручје средњег стручног образовања земље којој је Немачка узор. У том процесу значајну улогу има, рецимо, немачки Савезни институт за стручно образовање и обуку (BIBB) и ГИЗ (нем. *Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit*) који под окриљем Савезног министарства за економску сарадњу и развој (BMZ) учествује у реализацији преко 60 пројеката у овој области (BMBF, 2015).

Ангажовање Немачке на овом пољу подстакнуто је и сопственим интересима – где год послују немачке компаније потребна им је квалификована радна снага која може да обавља радне задатке из одговарајућег делокруга послова (Euler, 2013).

Могло би се рећи да је данас прихваћено схватање које су познати компаративисти, као што су Садлер и Кандел, наглашавали још почетком XX века, а то је да се образовни системи, односно његови сегменти не могу копирати, тј. преносити у неку другу средину чији је политички, културни и економски контекст сасвим различит од земље чије се готово решење преузима (Spasenović, 2013). Зато се данас наглашава да земље које желе да унапреде свој систем средњег стручног образовања не могу да пренесу туђи дуални систем, већ морају да сагледају постојеће околности и да развију дуално образовање у складу са сопственим образовним, друштвеним и економским циљевима и потребама. Као илустрација ове тврдње може да послужи следећа аналогија: ако би немачка индустрија аутомобила желела да извезе у неку другу европску земљу модел дизајниран за сопствено тржиште, то не би имало много смисла без прилагођавања потребама оних којима је тај производ намењен – енглеским возачима не одговара волан смештен с леве стране, а онима у јужним крајевима није потребно грејање седишта (Euler, 2013). Поред тога, наглашава се да настанак дуалног образовања у земљама за које је оно типично није била, бар не у потпуности, ствар планирања и свесне одлуке просветних власти у датом моменту, већ је оно настало и развијало се као резултат одређених историјских околности и у том смислу је друштвено, политички и економски условљено (Langthaler, 2015).

Поставља се питање да ли су и у којој мери земље које су покушале да примене дуално образовање ослањајући се на страни модел (пре свега немачки, али и швајцарски и аустријски) биле успешне у том погледу. Очигледно је да је тај процес био праћен одређеним проблемима. Углавном незадовољавајући резултати у развијању дуалног образовања по узору на туђи модел, посебно током 80-их и 90-их година, допринели су уверењу да се овај модел стручног образовања не може директно преузети од других земаља (Valiente & Scandurra, 2017). Анализа пројеката увођења дуалног образовања које је реализовао ГИЗ, коју су урадили Стокман и Силвестрини, навела је ауторе на закључак да резултати оваквих напора генерално гледано нису довољно добри, превасходно због слабе одрживости спроведених интервенција (Stockmann & Silvestrini 2013, према: Euler, 2013). Рецимо, анализа ефеката десет програма усмерених на увођење дуалног модела стручног образовања на Филипинима у периоду између 1996. и 2007. године показује да постављени циљеви нису остварени у задовољавајућој мери, што се може, између осталог, објаснити тиме да креатори образовних политика и њихови стратешки партнери нису са своје стране предузели све што је требало, као и да предузећа нису била укључена у обуку на начин који одговара локалним потребама и образовној традицији (Hummelsheim & Baur, 2014). У Словенији, која је увела дуално образовање 1996. године ослањајући се, између осталог, на искуство Немачке, недостатак понуде места за обуку и недовољно интересовање предузећа за укључивање у реализацију дуалног образовања испоставило се да чине значајне препреке, те је 2006. године дуални систем укинут (Skubic Ermenc et al., 2014). У Јужној Кореји, где су реализовани „кооперативни

програми“ инспирисани немачким дуалним образовањем, проблем је био у томе што је влада једнострано контролисала стручно образовање и обуку, синдикати су имали маргиналну улогу, обука је била слабог квалитета, а ученици/практиканти су третирани као јефтина радна снага (Lewis, 2007).

На основу увида у теоријске расправе и анализе проблема трансфера дуалног система у нову средину, Хамелшајм и Баур су евидентирали три фазе коришћења туђих решења (Hummelsheim & Baur, 2014). Прву фазу, карактеристичну за период од 70-их до 90-их година, одликује веровање да се дуални систем може „прекопирати“ и као такав применити у другом образовном систему, уз уверење да је овај вид стручног образовања и обуке далеко бољи од свих других. У другој фази, која покрива период од средине 90-их до отприлике 2010. године, све више се испољавају резерве према директном преношењу туђих решења, а залаже се за преузимање само одређених компонената дуалног система или неких принципа на којима се он заснива, уз наглашавање неопходности уважавања локалног друштвеног и економског контекста. Трећа фаза, која је тренутно у току, представља извесну модификацију претходне фазе, пошто доминира схватање да се нити систем у целисти, нити његове поједине компоненте не могу копирати, већ је неопходно кључне елементе, који одсликавају дух или филозофију дуалног модела, прилагодити специфичном контексту земље која уводи дуално образовање.

Ослањајући се на основне снаге свог стручног образовања, немачка влада је недавно издвојила пет кључних елемената успешности дуалног система, који истовремено чине принципе за које се треба залагати и подстицати их у процесу сарадње са другим земљама на реформисању њиховог стручног образовања (BMBWF, 2015). Ови принципи обухватају: (а) чврсту сарадњу међу заинтересованим актерима (држава, удружења послодаваца, синдикати, предузећа и други социјални партнери заједничким деловањем стварају оквир функционисања дуалног образовања); (б) учење на радном месту (обука на радном месту обухвата најмање 50 одсто времена предвиђеног за реализацију програма у оквиру одређеног образовног профила); (в) друштвену прихваћеност стандарда (сетом закона и друге легислативе регулишу се сва битна питања функционисања дуалног образовања, међу које спада дефинисање стандарда квалификација, квалитета обуке у предузећима, лиценцирања предузећа, процедуре и садржаја испита итд.); (г) обученост наставника и инструктора (и наставници у школама и инструктори у предузећима треба да су компетентни у стручном, али и педагошком погледу); (д) развијену истраживачку активност и професионалну оријентацију (истраживања у области стручног образовања и тржишта рада чине основу за усклађивање са актуелним технолошким, економским и друштвеним променама).

Истраживања посвећена овом проблему показују да одлике локалног контекста играју битну улогу у успешности примене дуалног модела стручног образовања и да је неопходно да се обезбеде одговарајући услови како би овакав вид стручног образовања и обуке добро функционисао. У складу с тим, као претпоставке ефективне примене дуалног модела, између осталог, наводе се: укључивање послодаваца у процес остваривања дуалног образовања; ниво развијености привредних комора; постојање институционалних капацитета за праћење и вредновање квалитета обуке на радном месту; углед (статус) стручног образовања; спремност и способност

постизања договора између различитих социјалних партнера (Valiente & Scandurra, 2017). Но, почетни корак треба да буде спровођење детаљне анализе потреба различитих заинтересованих актера, као што су представници образовног система, послодавци и компаније, стручна тела и удружења, синдикати итд. (Pilz, 2017). Тиме се омогућава да се потпуније сагледа које потребе има једна земља и у каквом су односу те потребе с актуелним стањем у области образовања и запошљавања, као и са другим секторима друштва.

Изазови у остваривању дуалног образовања

У тексту који следи размотриће се неке од одлика дуалног образовања, које истовремено носе са собом и одређене изазове за његово спровођење. Изазови које смо издвојили везују се за функцију и циљеве дуалног образовања; остваривање сарадње између државе и социјалних партнера; друштвени статус стручног образовања; заинтересованост предузећа за учешће у дуалном образовању. Када је реч о земљама које теже увођењу дуалног образовања и које при томе као образац користе туђи модел, неки од наведених изазова могу се схватити управо као ограничавајуће околности за успешну примену дуалног образовања.

Функција и циљеви дуалног образовања. Посматрајући из економске перспективе, од стручног образовања се очекује да припрема квалитетно обучене раднике који могу да остварују различите улоге и да одговоре на променљиве потребе света рада, док из индивидуалне перспективе примат имају могућност запошљавања и оспособљавање које подразумева шири опсег компетенција, а не само оних потребних за обављање радних задатака специфичних за одређену компанију (Euler, 2013). Имајући у виду да предузећа која пружају обуку не могу да запосле све ученике/практиканте, важно је да карактер обуке која се стиче не буде ограничавајући фактор за касније сналажење на тржишту рада. Осим тога, дуално образовање, као вид остваривања стручног образовања и као сегмент образовања уопште, нема само улогу припремања за свет рада, већ треба да допринесе и развоју индивидуалности, грађанске одговорности, независности у доношењу животних одлука у различитим сферама живота, тј. другачије речено оно треба да обухвата припрему за живот (Spariosu i Vodroški Spariosu, 2017). Опште образовање, које у том смислу има значајну улогу, у дуалном образовању је присутно у скромнијој мери него у школски заснованим моделима стручног образовања, те је за једно друштво важно да дефинише каква су му очекивања од образовања и коју функцију оно треба да има. Усмереност на потребе тржишта рада (тј. потребе послодаваца и компанија) не би смела да истисне задовољавање личних и друштвених потреба.

Сарадња између државе и социјалних партнера. Сарадња између различитих заинтересованих страна и подела одговорности међу њима омогућавају успостављање консензуса у погледу креирања и спровођења политике образовања у овом домену. Иако ово чини важну одлику дуалног образовања, вероватно је тешко очекивати успостављање партнерских односа међу различитим социјалним партнерима у земљама у којима не постоји традиција сарадње између државе и привреде и не постоје разрађени канали и процедуре за укључивање различитих актера.

Такође, за разлику од, на пример, Немачке или Аустрије, где коморе и синдикати имају значајну улогу у спровођењу дуалног образовања, у неким другим земљама то није случај. Алтернативу би могао да представља лабавији вид сарадње који би у том случају могао да подразумева размену информација, консултативни процес и давање препорука у конципирању и реализацији дуалног образовања (Euler, 2013). Ипак, формално (институционализовано) укључивање различитих социјалних партнера потребно је не само да би се обезбедили услови за функционисање дуалног образовања (нпр. регулатива којом се дефинишу захтеви у погледу курикулума, обавезе послодаваца, квалификације наставника и инструктора, садржај и начин спровођења испита итд.), него и ради остваривања надзора над реализацијом дуалног образовања. Механизми контроле су посебно значајни кад је реч о заштити права и интереса самих ученика/практиканата (нпр. да ли послодавац поштује све своје обавезе у складу са легислативом у погледу услова рада, квалитета обуке, броја радних сати које остварује ученик/практикант, исплате финансијских средстава и сл.).

Друштвени сџајтус сџручног образовања. Атрактивност и углед стручног образовања нису исти у различитим образовним системима. Они су у принципу високи у земљама које имају дугу традицију дуалног образовања, у којима велики број ученика стиче квалификације на тај начин (и то у оквиру не само мануелних и производних, већ и непроизводних занимања, као, рецимо, у области банкарства, ваздухопловне индустрије, информационо-комуникационих технологија) и у којима оно не представља слепи колосек ка даљем образовању. Док у Немачкој и Швајцарској, на пример, средње стручно образовање, а у оквиру тога и дуално образовање, представља сасвим прихватљиву, па и пожељну опцију за наставак образовања након завршетка обавезног школовања, у неким другим земљама је привлачност стручног образовања и друштвени статус оних који га заврше далеко нижи у односу на опште образовање. Штавише, оно се негде опажа као варијанта образовања за оне ученике који нису имали могућности да изаберу нешто друго. Статус дуалног образовања у друштву и његова привлачност представљају битан фактор успешности његове примене. Уколико је друштвени статус лош, реално је очекивати да ће оно привући само ученике са slabим успехом и ниским социоекономским статусом, што га чини фактором репродукције социјалне структуре и продубљивања друштвених разлика.

Заинтересованосџ ѓредузећа за учешће у дуалном образовању. Да би дуално образовање уопште функционисало, потребно је да постоје предузећа која су заинтересована за пружање обуке у овом моделу стручног образовања. Логично је претпоставити да ће предузећа бити заинтересована за учешће у остваривању дуалног образовања уколико су трошкови које имају нижи од прихода који се остварују радним ангажовањем ученика/практиканата и/или уколико остварују одређену корист којом се компензују уложена средства, у шта, на пример, спада могућност праћења и селекције најуспешнијих ученика/практиканата и њихово запошљавање (Valiente & Scandurra, 2017). Заинтересованост послодаваца зависи и од унутрашњег стања у предузећу, опште економске ситуације, подстицаја (олакшица) које држава обезбеђује послодавцима итд. Мала и средња предузећа због својих ограничених ресурса могу да имају тешкоће да обезбеде обуку у оквиру дуалног система, те су у неким

земљама разрађена специфична решења, као што су, на пример, центри за обуку који употпуњују обуку која се остварује у малим или средњим предузећима.

Дакле, креатори образовних политика треба да размотре да ли је увођење дуалног модела прави пут за унапређивање система стручног образовања и обуке, а ако јесте, онда морају да се одреде да ли ће овај модел, након спроведених пилот-пројеката, ограничити само на мали број образовних профила у оквиру одређених привредних сектора или ће га проширити и учинити масовнијим. Досадашња искуства показују да системски развијено дуално образовање имају само земље које поседују јаку привреду, те је тешко замислимо остваривање позитивних ефеката тамо где су привредне активности слабе и нестабилне и где нема довољно послодаваца који би се укључили у реализацију. Такође, шире увођење дуалног образовања захтева већа јавна улагања, темељну разраду регулативе, развој институционалних капацитета и укључивање социјалних партнера у процес доношења одлука. С обзиром на то да многе земље нису спремне да све то подрже или немају капацитета, не треба да чуди што су се многе од њих одлучиле да не проширују дуално образовање на системски ниво (Valiente & Scandurra, 2017).

Закључак

Суштинску одлику дуалног модела образовања чини комбиновање учења које се одвија на две локације – у школи и у предузећу. Међутим, основни дуални принцип, који подразумева комбиновање теоријског и практичног образовања, може бити успешно уграђен и у остале, већ постојеће, облике реализације стручног образовања, што подстиче на размишљање да ли уводити дуално образовање или се усмерити на унапређивање актуелног система средњег стручног образовања и квалитета практичне наставе која се нуди. Оно што је битно јесте да ниво стручне оспособљености појединца не зависи само од потенцијала који одређени организациони облик стручног образовања носи, већ и од квалитета обуке на радном месту и добре повезаности знања и искуства која се стичу на различитим местима.

У сваком случају, намера да се реформише средње стручно образовање не може се реализовати тако што ће се у мањој или већој мери преузети туђе решење, већ треба пажљиво сагледати искуства других земаља, преиспитати постојеће стање у свом систему, сагледати сопствене друштвене, економске и образовне потребе, дефинисати циљеви који се желе остварити и тек у складу с тим треба размотрити елементе дуалног модела који би за дати образовни систем били корисни и прилагодити их на начин да се интегришу у постојећи контекст.

Литература

- BMBF (2015). *One-stop International Cooperation in Vocational Training*. Bonn: Federal Ministry of Education and Research.
- Cedefop (2014a). *Terminology of European Education and Training Policy*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Cedefop (2014b). *Macroeconomic Benefits of Vocational Education and Training*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Euler, D. (2013). *Germany's Dual Vocational Training System: A Model for Other Countries?* Gütersloh: Bertelsmann Stiftung.
- European Commission (2012). *Apprenticeship Supply in the Member States of the European Union*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Hoeckel, K. & Schwartz, R. (2010). *Learning for Jobs OECD Reviews of Vocational Education and Training: Germany*. Paris: OECD.
- Hummelsheim, S. & Baur, M. (2014). The German Dual System of Initial Vocational Education and Training and Its Potential for Transfer to Asia. *Prospects*, Vol. 44, No. 2, 279–296.
- Langthaler, M. (2015). *The Transfer of the Austrian Dual System of Vocational Education to Transition and Developing Countries: An Analysis from a Developmental Perspective*. Vienna: Austrian Foundation for Development Research.
- Lewis, T. (2007). The Problem of Cultural Fit – What Can We Learn from Borrowing the German Dual System? *Compare*, Vol. 37, No. 4, 463–477.
- Mayer, C. (2001). Transfer of Concepts and Practices of Vocational Education and Training from the Center to the Peripheries: The Case of Germany. *Journal of Education and Work*, Vol. 14, No. 2, 189–208.
- OECD (2015). *OECD Reviews of Vocational Education and Training: Key messages and country summaries*. Paris: OECD.
- Ozga, J., & Jones, R. (2006). Travelling and Embedded Policy: The Case of Knowledge Transfer. *Journal of Education Policy*, Vol. 21, No. 1, 1–17.
- Pilz, M. (2017). Policy Borrowing in Vocational Education and Training (VET) – VET System Typologies and the “6 P Strategy” for Transfer Analysis. In M. Pilz (Eds.), *Vocational Education and Training in Times of Economic Crisis: Lessons from Around the World* (pp. 473–490). Cham: Springer International Publishing.
- Skubic Ermenc, K., Mažgon, J. & Štefanc, D. (2014). The Competence-based Didactic Approach in Initial Vocational Education. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*. god. 46, br. 2, 509–526.
- Spariosu, T. i Bodroški Spariosu, B. (2017). Javno investiranje u stručno obrazovanje i obuku. *Andragoške studije*, br. 1, 87–110.
- Spasenović, V. (2013). *Školski sistemi iz komparativne perspektive*. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
- Tomić, M., Spasenović, V. i Hebib, E. (2015). Dualni model srednjeg stručnog obrazovanja: primer Austrije. *Nastava i vaspitanje*, god. 64, br. 1, 131–144.
- Valiente, O. & Scandurra, R. (2017). Challenges to the Implementation of Dual Apprenticeships in OECD Countries: A Literature Review. In M. Pilz (Eds.), *Vocational Education and Training in Times of Economic Crisis: Lessons from Around the World* (pp. 41–58). Cham: Springer International Publishing.

Примљено: 17. 12. 2017.

Прихваћено: 20. 01. 2018.

THE DUAL EDUCATION SYSTEM: IMPLEMENTATION POSSIBILITIES, PREREQUISITES AND CHALLENGES

Abstract

The dual education system as a model of secondary vocational education is regarded as an effective way of preparing young people for the world of work and employment. Many countries striving to improve the organization and functioning of secondary vocational education have drawn on the experience of countries with a well-developed dual system of vocational education and training. The German dual education system in particular has served as a model for secondary vocational education reform in a number of countries. Given that other countries' solutions cannot be copied, i.e. transferred directly into a different socio-economic and educational context, this paper considers the possibilities and prerequisites for the successful implementation of dual education in a different environment. It also highlights certain challenges to the implementation of the dual education system, which can also be seen as limiting circumstances to its introduction and implementation. In the discussion section it is pointed out that a program of reform of secondary vocational education first needs to assess the existing situation and the needs within a particular education system, and only then carefully consider which elements of the dual model can be useful for the given system, and how they can be adapted and integrated into the existing context.

Keywords: *German dual education system, dual education implementation prerequisites and challenges, dual model transfer.*

ДУАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: ВОЗМОЖНОСТИ, ПРЕДПОСЫЛКИ И ПРОБЛЕМЫ РЕАЛИЗАЦИИ

Резюме

Дуальное образование, как модель среднего специального образования, считается успешным способом подготовки молодых людей к миру труда и занятости. В целях улучшения организации и способа функционирования среднего специального образования многие страны опираются на опыт стран с развитой двойной моделью специального образования и обучения. В частности, особое внимание привлекла немецкая образовательная система, которая во многом служила образцом для реформирования среднего образования. Принимая во внимание факт, что чужие решения нельзя копировать, т. е. прямо «передавать» в другие социально-экономические и образовательные контексты, в статье обсуждаются возможности и предпосылки для успешного применения дуального образования в другой среде. Указывается на определенные проблемы в реализации дуального образования, которые одновременно могут быть поняты как ограничения для его введения и применения. В заключительной части статьи подчеркивается, что в процессе реформирования среднего специального образования, в первую очередь, необходимо рассмотреть состояние и потребности в своей собственной системе, и только после этого тщательно обсудить, какие элементы двойной модели могут быть полезны для данной системы образования и как их можно адаптировать и интегрировать в существующий контекст.

Ключевые слова: *немецкая образовательная система, предпосылки и проблемы дуального образования, трансфер двойной модели.*